

За да се има приближително јасна слика за аграрните одношенија во Македонија, какви са они били, ќе прикажам во кратко нивниот развој во минатото:

1. АГРАРНОТО ПРАШАНИЕ ВО ТУРСКО ВРЕМЕ

Нашата земја, како сите други земи во Балканот, до Балканскиот рат е била под отоманската империја, дека земледелецот се навогаше во многу тешко положение, политически тој беше раја а турците елементи кои владеа, привредно: рајата работеше и печалеше а турчинот на готово ја дадеше маката на рајата.

Целата земја што са ја турците освоили на Балканот е била султанска-на отоманската империја. Во тоа време, како е која област освоена Султанот е одма земјата делил на тимаре и зийаматите и ја давал на своите спахий. Спахиите са сабирали сите доходи од земледелците што са работиле земята и од доходите са издржавали своите фамилии и извесен број царски војници.

Тимарите и зийаматите не са били наследни.

Тоа положение со земјата и со земледелците во Македонија е трајало до на близу до првата половина на деветнајстиот век.

Со времето на попуштането на централната власт во Цариград почнува се и со изменението на аграрните одношенија во Македонија и во другите земји на Балканот.

Постепено почнуват да се губат тимарите и зийаматите, на чие место доваѓаат силеджийи и башибузуци-отметници од власта, кои почнуват да отимат земјата од селјаните и да ја дават на други или да им изнудуваат тешки условија: ангарий, други робски работи или да ги принудуваат на признание за господари во секој поглед.

На овај начин почнуват да се формираат чифлик сайбите-беговите. Централната државна власт тогај нити е могла нити е имала волја да овакво развивање на аграрните одношенија спречи.

Под влијанието на големите сили и на многу бунтове од земледелците, отоманското царство/1839 год/ е издало неколку аграрни закони, царски наредби и уредби. Нај-важна е наредбата за изврлувањето на тимарите, зийаматите и спохийте, после законот за земята/3 Мај 1858 год/ и сеферската наредба /1860 год. која важи само за Босна и Херцеговина и Ново-пазарскиот санджак.

Спроведувањето на аграрната реформа на основание на новите закони и наредби во некои делови на отоманската империја, направено е било повеќе под настојаване на големите сили и за внатрашниот ред и мир на империјата, који ред и мир е бил многу нужен. За тоа тийа реформи са имале повеќе политическа од колку привредна социјална цел за радикалното разрешување на така важниот аграрен проблем кои би бил економски во корист на славјанскиот народ а на штета на турските силеджийи. Во областите дека славјанскиот-хероидијански народ е бил во повеќе и дека контролата на големите сили е била по ефикасна поголема важност е дадена на тийа области во спроведувањето на аграрната реформа, така например во Босна, Херцеговина и Ново-пазарскиот санджак, турското законодателство, нарочно со сеферската наредба е имало извесен правен ред, дека феудалните одношенија са ублажени, оти наредбата е дала во тийа области до некаде сталност на чифчијата-земледелецот, после било е забранено да се работи ангарийа на чифликсайбијата и правеки са договори по државен образец. Споровите са решавани од власта /меджлије издааре/. Многу чифлигари на тийа распоредби са се бунили, ама се пак они са спроведени у некои области.

Од тоа се види оти Турското законодателство за аграрната реформа е имало во некои области за цел да ублажи феудалниот режим но за жаление од тийа закони и наредби народот во Македонија не само не е имал полза но напротив феудалното одношение се е уцврстило во по тешки окови за нашиот народ. Малко е било селеджийството на беговите-чифликсайбите, ами сос нив и поред нив се е изродил цел кадар силеджийи во лицето на разни који сеймени, аги и многу други слуги на тийа силеджийски орди.

Освен тоа турската држава пред самиот Балкански рат во некои места во Македонија изврши една малка колонизација на извесни турски чивлици на местото на нашиот селанин сос бошњаџи оптирани од Босна.

Во секој поглед нашиот селанин од ден на ден беше вкарван во по тешко економско положение, работеше земјата само за сува кора леб, понижен, обштастен трпеше најсказани маки без да има на кого да се пожали и да му помогне.

Тоа и така лошо положение троја и за времето на стварањето на Македонската организација за народното ослободување од турскиот јарем, која е имала освен политическата борба, на цел и ослободувањето на нашиот

селианин во стопанско отношение. Така например Македонската организација по многу краишта на Македонија организира индивидуално и колективно откупување земјата од турците-чифлигари. Организирано е било собирање сос оки злато за купување на земјата од турците, која е по право била платена сос крофта, маката и честа нивна, а сега оште и сос златото.

Многу турски управници се се успротивили на тийа продажби, правени са били предложенија да нај-вишите власти за забранување на тийа продажби оти они са гладни на нив кон катастрофата да изгубат својот прстиш губейки земјата, но се па такви продажби од ден на ден са се увеличавали.

Со таа и такви стопанска политика Македонската организација постигни добри резултати и за самото Македонско движение. Во тийа краишта ослободувајки се селианинот од чифлигарите почнува кон конструктивна работа и се закрепува, разбира се там и организацијата навлиза на здрави основи.

Да не се забрави со законот за земјата од 1858 год. Турската власт, поставува сите владетели на земјата на свое место-разбира се не земледелскиот работник ами беговите и агите. Законот предвидува да им се дадат документи, но во тийа документи-тапи на сите турци земјата се пише како државна-ерази имири-така наречената мириска-државна земја, со право на ползување и плаќање на данакот и со наследно право. Никад не стои оти они са сајбии на чифлиците ами само господари. Ретко ке се најде во документите порекло на земјата-ерази мулк или вакуфска-што значи да е земјата собствена или продадена од вакуфот.

На основание на сите тийа и такви документи, оште во турско време са станувале продажби и префрланија без да се прават пречки. Продажби на тийа и такви земи са станували и за последните 25 години, ама не на основание на тапиите, но постечено право-давнашно право.

Стариот Српски граѓански закон не признаваше тийа документи, така исто Југословенскиот чифчијски закон не ги призна чифлигарите по тийа документи за собственици ами само за господари. Со тоа сакам да напраам една мала забележка оти турците се йавуваат за собственици на земи со турски тапий земји им од државата по законот за населувањето и по законот за чифчиите. По мое мнение они не можат да се сметат за собственици, ако земјата е мириска ами само за владетели-господари, а земјата си останува и треба да си остане државна.

Тоа прашање треба правнички внимателно да се разгледа.

II Аграрното прашање после балк. рат и во Југославија

Радост за секој селианин-слободата, не толку политическата од колку стопанската. Нема турци, нема бегови, што ке изработиш за тебе ке биде, ако си посадиш дрвче сам ке го береш а не агата, ако си направиш куќа во неја ти и твоите деца ке седат а не селџките, се тоа е само сон на нашиот селианин. За големо жаление тој сон, се до денеска не можа да се претвори во йаве. После балканскиот рат, дойде ратот по меѓу срби и бугари, па после европскиот рат. Сите и бугари и срби за тоа време почнуваат нешто да работат на аграрната реформа. Така на пример на слободната земја од избеганите турци бугарите во Струмичко заселија извесен број бежанци од Кукушко а пак србите во Кумановско и Прешевско населуваат извесен број Вранијанци. Никой не помислува да работи за економскиот напредок на Македонецот. За тоа време и едниите и другите са биле заузети сос политически трзавици.

Македонија тийа неколку години/1912-1918/имаше изглед на земја над која е страшен оркан од три рата нај више зафанал и опустошил. Населението и така крайно сиромашно, зафанато и скацано од ратовите, западна во тешка сиромаштија и немаштија. Неродни години, од ратот изцрпени, без стока, без алат за работа, разни болести, разни политически трзавици пречили са и кочили секој напредок за да му се сонот за слободата оствори што го беше замислил по истерувањето на турците.

Дойде 1919 год. Во тийа и следната 1920 год. Краљевината Срби Хрвати и Словенци, по аграрниот вопрос донесоа две наредби од големо значение, првата: предходните одредби-така наречениот устав за аграрните закони по кои се гарантува и на Македонскиот селианин земјата што йа работеше и второ: Уредба за населување на Македонија/Јужните крајеви/со која се предвидуваше чисто на политичка колонизација во Македонија со цел да се посрби Македонецот. Ни дума во уредбата немаше за месниот селианин ами само се говореше за населеници, кои ке се населат во Македонија.

Веднага се формирааа служби по аграрната реформа. Во прво време во гр. Скопие Главно аграрно повереништво со подчинените му Аграрни повереништва во градовете Битола, Штип, Кавадарци и Скопие. Тийа институција зема грижата по наредбата за населувањето-колонизацијата, а чифчиското прашање што го и Македонецот доби по предходните одредби остана за разрешавање на второ место за по доцна.

Уредбата за населувањето во Македонија/по доцно озаконена/предвидуваше во главно земјата која подпада и се зима за аграр, на кого ке се дава, по колко и под кои услови.

1. Предвидено беше да се стават под аграр Сите утрини, сите пусти и напуштени земи, сите качачки земи, напуштени земи од чифчи и од турци и бестопанствени земи.

2. Предвидено беше да се дава земја на фамилии од ван Македонија, кои сакаат да се населат во Македонија без обзир да ли имат тамо своја земја или не и тоа: 5 хектара на старешината; 4 хек. на женети задругари, 3 хек. на неженети од 20 год. и 2 хек. на неженети задругари од 16 до 20 години.

3. Условијата предвидуваа, да е задлжен секој земјата лично со својата фамилија да ја работи, да не дава во наполица или под кирија и

4. Предвидени беа ред бенифиции за бесплатно преселување, за без фиден заем за материјал за згради, добитак и алат и т. н.

Видеше се од уредбата ~~оки не~~ почиваше на социјална основа тајна аграрна реформа, ами на чисто политическа колонизаторска политика за сметка на Македонецот. Тајна политика уште повеќе лошо се одрази на нашиот селјанин, кога почна во дело да се преминува уредбата. Освен предвидената земја по уредбата која требаше да се земе, започна да се зимаат за колонизацијата и земи собствени, кои никогаш не са били безстопанствени и земи на кој по предходните одредби беше генерално признато право да ги задржат. Само требаше да се фрли око на некое по убаво место и решението паднуваше тоа место да се ограничи и да се заселе нова колонија и земјата од нашите да се земе и да се даде на колонистите, кои како викаа, тогај ќе служат за пример на нашите, но правата цел беше да се направи се што е нужно, да се спречи Македонската организација, македонецот стопански ослаби и да се принуди кон по лесно посрбување.

Нормите за давање на земјата и условијата за работене спрема колонистите, не се спазува. За заеми и помошти беа отворени државните каси, преко така наречените Савези Аграрних заједници, што се створива одозгор со огромни субвенции за колонистите.

За неколку години, голем број од колонисти продефикува преко нашата земја, од секоја партија остануваше по един мал број, другите се враќаат назад, не затоа оти земјата не беше убава ами за тоа, оти сакаше да се работи. Они пак не работници приби рава првата реколта што беше ја произвел нашиот селјанин (со земјата се даваше на колонистите и реколтата) зимаа заемите и помоштите и се враќаа назад. На нивно место се испраќава други и така беспирно продолжуваше политиката на србската колонизација ~~политика~~.

Македонскиот селјанин, на ново стана роб на други господари, оти право земјата пак тој си ја работеше ама сега половината од приходот земаше населеникот.

Неправдата спрема Македонците беше голема, тоа го увиде и самота правителство, сакаше по некој начин да го поправи. Од 1925 год. почнува аграрните власти да дават по некое парче земја и на месните и ако уредбата не предвидува давање земја на нив, а во 1931 год. со изменението на уредбата законат за населувањето предвиде доделување земја и на македонците политически лоялни. Тоа доделување земја на крај краишта биде една лага што ќе се види по после од статистиката.

Бив. Југославијанска држава даде големо значење на агр. реформа од почетокот, но уште повеќе тоа значење го засили од 1931 год. кога се во гр. Скопие формира „Врховно Повереништво за аграрната реформа“ со голем персонал од специјалисти и практики аграрци на чело со едно нај-доверено лице на самиот Крал и со 3 помошника, активни офицери, еден генерал и 2 пуковника, со големи делегирани права по новиот закон за населувањето од правата на самото Министерство на Полиоприредата. Оно представуваше фактички еден клон од Министерството.

Отваранието на еден таков клон се наложуваше по нивното мислење за да можат раководните работи да бидат водени во центарот на самиот реон на работата и од лице со полно доверие на Кралот и правителството.

Од самата организација и од самата работа, јасно си личеше оти се спроведува чисто колонизаторска политика. Социјалните разпоредба за распределување на земјата, предвидени по новиот закон а имено да се дава првенствено земја на месните и др. беа наполно изиграни.

Бидејќи на Врховното повереништво за аграрната реформа, делегирани права на клон на Министерството на Полиоприредата, сите прашања финансиски, технички и правни оно сомо ги разрешуваше. За колонизацијата секоја година предварително Врховното повереништво изработуваше програма за работата. Тајна програма се разгледуваше и дополнуваше од специјален по законе определен Совет во кој влегваа помошниците на неколку Министерства, меѓу кои и од Министерството на Внатрешните работи и Војската.

Врховниот повереник со неговите три помошника имаше во рацете си целата раководна работа во Македонија. Не можеше да се даде или земе ни нај-мало парче земја без нивно одобрение. Сите други чиновници беа само исполнителни и работен апарат по предварително одобрени им диспозиции.

Врховното повереништво имаше неколку одсека, од кои по важни беа: правниот, населеничкиот, финансискиот и техничкиот на чело на кои стоеа по еден инспектор или равен на него чиновник за шеф со другиот персонал.

Освен Врховното повереништво за Македонија во прво време имаше Аграрни повереништва во градовите: Скопие, Битола, Неготин, Струмца и Штип, но по после се собираа само во градоите Скопие и Битола.

Задачата на Агр. Повереништва беше да извршуват целата работа

Колонија

30

Ж
Н
И
С
В
И
С
А

по ограничаването, измеруването и доделуването на земјата. Они разрешаваа споровите и сите други технички и административни работи. За таа цел сите планови и преписки се сочувваа при нив. Аграрното повереништво во гр. Скопие располагаше со 32 души персонал.

Според новиот закон населениците беа подразделени на следните категории: 1. населеници у опште; 2. доброволци и четници; 3. оптанти и 4. аутоколониисти.

По првата категорија се сметава за населеници сите оние кои са дошли во Македонија од другите краишта на Југославија, без да имаат особени заслуги. Земјата им се даваше бесплатно, бесплатно ги преселуваа, даваа им се парични помошти и куки или материјал и пари за градење на куки. Купувајќи им се добиток и алат, а негде за првата година са издржавани со храна. Со земаните пари и со другите материјали се задолжуваа за долгорочно безфидено плаќање до кое не дојде оти се долгоите опростуваа.

Населениците беа ослободени од порез за 10 години до кој срок се сметаше земјата државна, а после им се даваа тапи пак со извесни задолженија—да не можат слободно на кого сакаат да ја продадат или задолжат или по одобрението на Врховниот повереник за аграрната реформа.

По втората категорија доброволците и ратниците беа населени по специјални закон—закон о доброволцима за заслуги. Они имаа право земјата да ја продават по одобрението на Врховниот повереник, а оние што не са земледелци и да ја дават под кирија. Нормите за доделување земја за земледелците беа тие за населениците и за не земледелците 5 хек. И едни и другите ползуваа другите бенифиции како и населениците.

По третата категорија оптантите добиваа земја по општиот ред како и населениците со сите други бенифиции.

По четвртата категорија, ауто колонистите беа луѓе од другите краишта на Југославија—национално сигурно сигурни што си сами купуваа земја и се ползуваа со бенифициите да бидат бесплатно преселени, да не плаќат данок за 10 години и имаа право на помошти и заеми.

По закон беше предвидено да се дава земја и на местните—македонците—по нормите како и на населениците со сите бенифиции, освен плаќањето на данокот.

По новиот закон земјата се доделуваше на задруги представени најмалко од 2 члена и имаа право: старејината на 5 хектара; оженени 4 хек; не оженени од 16 до 21 год. 2 хек, а над 21 год. по 3 хек. на секој мажи или женски—освен *малешки* жени—по 1 хек. Редовната компетенција за секоја задруга се увеличаваше со по 1 хек. за башти и за лойза, со по 3 хек. за корија; со по 3 хек. на инвентар и на лоша земја до двојна компетенција.

На месните во општиот збир им се сметаше нивната сопствена земја.

Од целата работа по агр. реформа и од населеници кои процедилоа Македонија во 20 годишниот режим на Југославија до 1941 год. и од доделувањето земја на месните се постигна следниот резултат:

Дефинитивно ограничена—земена за аграр 129.955 хек. од таа земја биде раздадено на 4129 породици населеници, доброволци и други 34.999 хек; на 508 школи, жанд. участаци, војскиви заведенија, угледни економии и др. 7259 хек; на 12431 породици месни македонци 30.880 хек; 25.153 хек. беше оставено за паша на колониите; 12.165 хек. остана слободна не раздадена земја и 19.506 хек. државна паша што се даваше под закуп за државна сметка, оти земјата беше огласена за неплодна.

Освен това што е за забележување доделаната земја на 12431 породици месни 30.880 хек. а само на 4129 населеници 34.999 хек, дадената земја на месните е повеќе нивна сопственост за која стопаните не са могли да докажат сопственоста со документи кога е ограничавана—оставувано им е по некое парче и тоа му се смета како дадено од агр. реформа по законот за населувањето. Ного мал број има фаворизирани *ожи* месни што им е дадена земја колку и на населениците и тие повеќе са со нарочни политически заслуги за режимот.

Одделно од државната институција аграр. реформа во Југославија беше создадена одозгор една институција под формата Савез на Аграрните задруги во кој Савез беа зачленени месните аграрни заедници на населениците, пак формирано како таква одозгор. Тој Савез располагаше исклучиво со државни средства за помошувание на населениците со пари, стока, инвентар и т.н./неколку стотици милиони динари/и за купување на земја/околу 10 милиони динари/кои земи се дава на населениците во допуна и на таквија кои по законите немаа право на земја. За разлика од добивањето земја од државата, земјата што ја добиваа од Савезот беа длужни да ја долгорочно плаќат—до кое плаќање не дојде оти се долговете опростуваа. Савезот имаа за задача да организира и да помага со гаранции така наречената слободна колонизација од лица кои сакаја да купат земја и да се заселат во Македонија.

Од там произлегуваше оноа по добро економско положение на населениците спрем месните, оти земаните пари не се враќаа нити земениот инвентар и добиток не се плаќаше.

Купената и раздадена земја од Савезот износи околу 8.300 хектара.

Населениците во Македонија беа групирани во оделни кољени во околиците Кумановска, Скопска, Овчеполска, Битолска, Струмичка, Прешевска, Тетовска и растурени по другите околии по селата помеѓу нашите села.

Антигонизмот меѓу населениците и месните беше голем не само од политическа гледна точка ами и од несправедливото и не социјалното распределение на земјата и на сите други блага што ги даваше Југославија.

По повод чифчииските земи Југославската држава, изпрва со предходните одредби а после и со „Видовданскиот устав“ во обшта форма реши земјата да остане на чифчијата. По тоа прашање не се формира никаква институција и не се донесе закон се до 1931 год. За тој така голем период многу наши луѓе за сметка на колонизацијата изгубива земјата или час од неја. Во 1931 год. се донесе закон за разрешување на чифчиискиот вoпpoc.

Тој нов закон во духот на предходните одредби и на Видовданскиот устав имаше за задача да раздоби чифлиците. Државата зема грижата да плати земјата на чифлигарите а едновременно да признае правото на сопственост на земледелецот кои ја до тогаш работеше.

За процедурирање по тој вoпpoc по законот се формираа два суда: околински аграрни судови, кои представуваа по ниската институција и Виши аграрни суд по високата и последна институција за разрешувањето на тоа прашање.

По самиот закон земледелецот го деливаа во 3 категории: I категорија чифчиите-земледелци, што са живеали со фамилиите си на чифликот од долги години, изродили се неколку генерации, давали са на чифлигарите уговореното количество мито, продукти и др. работили им ангарии и како такви са се завариле на 1 октомври 1912 година.

II категорија: кесимџии, исполџии и арендатори, кои са плаќали на чифлигарите определен износ во пари или натура за определено време и како такви са се завариле на 12. II. 1919 година.

III категорија: моџити-слугите на чифлигарите што са чифлигарите работили чифлиците само со слуги. Слугите са били настанени со фамилиите си на чифликот и сите са работили за сметка на чифликијата за храната која им е давана во определени количества и са се завариле до 12. II. 1919 година.

Веднаг след излезувањето на законот почна на работата. Бидејќи формирани судовите и за прво време се делегирава 100.000.000 динари кредит за плаќање на чифлигарите.

Може да се каже оти судовите скоро привршија работата во Македонија, ако има не решени спорови они со мал број од апелираниите другите бидова приведени во крај на тој начин што на чифлигарите биде платена определената сума а на земледелецот дадена тапија.

По законот за чифчиите, чифлигарите не беа признати за сопственици на земјата ами само за господари и како на таквија им се платива земите по една определена скала предвидена од самиот закон. Земјата на земледелецот од I категорија им биде даде на бесплатно а на другите две категории на исплата за 10 години со определена од судот сума.

Чифчиискиот вoпpoc, како голем социјален проблем со последниот закон биде 90% разрешен во Македонија. Оже да се каже на задоволство на земледелецот кои задржа земјата до неговото дефинитивно разрешење. Ако законот беше спроведен во почетокот немаше за сметка на колонизацијата да изгубат земјата и онија стопани што ја до 1931 год. загубија. Чифчиискиот закон биде несправедлив и зема земјата на онија луѓе што са биле судени по закону за заштитата на државата.

Процедурата на самите судови за разрешење на чифчиискиот вoпpoc беше предвиден са самиот закон а се састойеше во кратко во следното.

Во судовите председателот и членовите беа правници. Земледелците и чифлигарите беа задлжени да предадат во определен срок декларација по особен образец. Тија декларација се резгледуваа од Судот на самото место со разпит на сведетели и тогаш веднаг се донесуваше пресудата, која се саобштуваше, со право на жалба на заинтересованите и на државниот заступник. Пресудата на Вишиот аграрен суд беше последна и окончателна и се извршуваше на тој начин што се на чифлигарите определената сума од Хипотекарната банка веднаг плаќаше, а на земледелците од редовните судови се даваше тапија и то на тија од I категорија без задалженија а на другите со хипотека до исплатуването на определената сума од самиот аграрен суд по пресудата.

Од земледелците што беа задолжени да плаќат земјата еден многу мал број е унел во државната каса првата и втората десетина.

Според проценката на чифчиискиот закон е засега по чифчииски однос приближително 20% од целата Македонска земја.

Од документите по тој вoпpoc на судовите, е запазена една час, а другата биде уништена со последната експлозија во Народната банка, каде беше прибрана на чување. Возможно е востановувањето на нив од земледелците кои имат секој по една пресуда предадена им од судовите.

III Аграрното прадание за Бугарско време

Со довагянето на бугарската влас во Македонија во 1941 година целата Југословенска колонизација претрпе голема катастрофа: 90% од колонистите оставија земјата и куките и се заврнаа во родните се места од каде беа дошли. Бидејќи оставената земја од колонистите зесейана, бугарската држава реши да се издаде под кирија. За 1941/42 економска година исто така земјата се даде под кирија на месни стопани.

Во 1942 година со буџетот на државата се предвиде и формира во гр. Скопие за Македонија, Поземлена Дирекција, со задача да разреши аграрниот вопрос. За таа цел се донесе, Наредба за оземлјаване на земледелските стопани во Македонија и се прошири на Македонија бугарскиот закон за трудовите земледелски стопанства со извесни дополненија, специјално за Македонија предвидени со наредбата.

Законот за трудовите земледелски стопанства предвидува справедлива разделба на земјата. Тој закон за разлика од Југословенскиот предвидува раздавање на земјата од специјална комисија за трудовите земледелски стопанства/т.з.с./составена под председништвото на мисиот државен агроном и членове, општинскиот кмет и еден земледелец, избран од општината од селјаните земледелци кои имаат нужда од земја—што значи еден вид институција одоздо. Предвидените по законот државни органи—чиновници и техници од Поземлената дирекција, одредени беа само за извршници на волијата, во границите на законот, на самата комисија по т.з.с.

Поддртувам границите на законот, оти по истиот закон/чл. 44/се предвидува особен ред за земледелците кои имаат право на земја: прво да са работоспособни и второ од тиаа првенствено на кој немаат никако земја, до последните кој немаат доволно, во допуна, до максимум средниот тип стопанство сос нивната земја, а нај-многу до 5 хек. на едно венчило/или брат и сестра/Разбира се како секој реакционерен закон и тој предвидуваше фаворизирање политическиот елемент од режимот, а специјално за несреќна Македонија со наредбата биде фаворизиран и наложен политички елемент и не земледелски во лицето на разни борци, чиновници и т.н., кои за несреќа унесава во аграрната политика на Македонија едно големо незадоволство спрема правиот земледелец, кои во много места заради него остана без земја, принуден да работи истата за сметка на другото.

Под среден тип земледелско стопанство, треба да се разбере, количество земја во извесно место, определено во зависимост од квалитетот од комисијата за т.з.с. од кое, обработено трудово, може да задоволи нуждите за поминок на едно венчило—со ограничење да не може да биде по големо од 5 хек.

Поземлената Дирекција во гр. Скопие се формира во 1942 год. со персонал од раководно тело: 1 директор, 3 инспектори/агроном, правник и специјалист за аграр/и раден персонал: 4 раководителја по раздавањето на земјата, 1 кат. инженер, 8 геометри, касиер, архивар, деловодител, регистратор, машинопис, чистачка и прислужник и 5 техника надничари.

Првата работа на Поземлената Дирекција започна во 1942 год. во еден голем мащаб во повеќе околии во Македонија, за таа цел кон персоналот на Поземлената Дирекција во гр. Скопие се делегираа на работа во Македонија од Софиските Дирекција за земјата 1 Началник, два инспектори 19 раководителја по оземлјаването и 70 геометри и техничари.

Работата започна прво со издиривувањето на земјата а после тоа бидоа формирани комисиите за т.з.с. и одпочна работата и по доделувањето на земјата.

Со наредбата за оземлјаването во Македонија беше предвидено земјата дадена од Југославија на месни Македонци, да им остане а да се изврши ревизија само за онаа кои са били од Југославија наградени, но кжких почти на сенаде земјата им се зема и на нво во разделува на предвидените од комисијата лиуге според нормата—средниот тип земледелско стопанство.

Добрата страна на бугарскиот закон за разпределувањето на земјата одоздо—од комисиите за т.з.с. биде напoлно изиграна, по тој начин што чиновниците испратени, сами извршива сета работа, а протоколите за оформување поднесова на комисиите да ги подпишат. Некаде комисиите се успротивува, но на тоа беа присилени или дменени со други, кои оформива оземлјаването.

Паралелно работата по оземлјаването во местата каде се работеше, биде извршена ревизија на сите собствени земи неправилно земено од Југославија за колонизацијата, на Македонци и Бугари, за да им се врат, за таа цел комисиите оставија тиаа земи на бившите собственици но не во дефинитивно владение, а под условие да се на ново разгледа тој вопрос од по наредбата установен особен ред, кои не биде формиран.

Освен формалното разделување на земјата на Македонци, биде извршена и работата предвидена со наредбата за оземлјаването да се остави под кирија земја до средниот тип земледелско стопанство, и на сите преселници од Југославија, кои беа осотанале на даденити им земи, оти како икжредци не можеа да земат земја по законот за т.з.с. ами само под кирија.

Работата по разделувањето на земјата биде продлжен и во 1943 и 1944 год. но само со персоналот на Поземлената Дирекција во гр. Скопје.

Според статистиката резултатот од работата по разделувањето на земјата во бугарско време изгледа и то:

Во 1942 год. во местата во кои е работено.

Откриено државни земи оставени од населениците работени од месните и други 68.917 хек.

Од таа земја е задржано: за државни нужди 2.860; за общт. нужди 4.199 хек; да се вратат на стопани од Македонија по чл. 3 од кои е неправилно земена земја од Југославија 3.792 хек. разделено: на 15.303 месни Македонци венчила 33.746 хек; на 1486 венчила преселници/Македонци преселени од една во друга акалја во која цифра влегуват и така наречените Моравски бугари од Вранско, Сурдуличко и т.н./6.366 хек; на 481 држав. и общтест. заведенија 1.547 хек. и 1.003 хек. оставено е на Југословенските преселници кои са останале во колонииите. Останало е слободна 15.405 хек. од кои 6.335 хек. годни за работа а 9.070 негодни.

Освен това са разделени 3255 дворови и 3202 готови куки со дворове.

Во 1943 год. во местата во кои е работено:

Откриено државна земја оставена од населениците, работни од месните и други 11.837 хек.

Од таа земја задржано: за државни нужди 288 хек. за общтински нужди 1.127 хек; да се вратат на стопани од Македонија по чл. 3 од кои е неправилно земена земја од Југославија 1.271 хек. раздадено: на 3118 месни венчила 5.500 хек; на 71 венчила преселени/македонци и морав. бугари/276 хек. на 116 држ. и общт. заведенија 229 хек. и оставено на бив. преселници од Југославија 80 хек. Останало слободно 3.068 хек. од кои 343 хек. годни за работа и 2.725 хек. негодни. Освен това дадено е 704 двора и 148 готови куки.

Од започнатото работата во 1944 год. нема краен резултат оти биде завршена, поради воените дејствија кои започнаво.

И Л И О Б Ш Т О:

Откриено државна земја оставена од населеници избегани луге и работена од месните 30.754 хек.

Од таа земја задржано: за државни нужди 3.148 хек. за общтински нужди 5.326 хек; да се вратат на стопани земја од Југославија за колонизацијата 5.063 хек; раздадено: на 18421 венчила месни македонци 39.246 хек; на 1557 венчила преселници/од Македонија и од Моравско/6.642 хек; на 597 државни оштеатв. заведенија 1.776 хек. и 1.083 хек. оставено е на Југословенските преселници кои са останали во колонииите 1.083 хек. Останало е слободни 18.473 хек. од кои 6.678 хек. работна земја и 11.795 хек. неработна.

Раздадени са 3959 двора и 3550 готови куки со дворове.

Во секоја околина остана не свршено по некоја общтини а во околните: Прешевска, Охридска, Тетовска, Гостиварска и Качаничка, во общте не се започна работата по оземляването.

Бугарската влас за своето владение донесе никакви законски санкции нити дејствие спрема чифчииските земи, ами просто на престо положението си остана во кое го остави Југославија.

За разлика од Југословенската колонизаторска политика, бугарската влас насочи аграрната политика кон разпределување на државната земја помеѓу местните Македонци и во тоа на правление работи за цело време.

Сите луге дошли од другите места во Македонија, беа на второ место, заедно со инородците. На нив не се дава земја по оземляването, ами под кира до средниот тип земледелско стопанство.

Имаше грешки во извршувањето на оземляването а и со самиот закон за т.з.с. предвидената делба на земјата, на венчила беше много неудобна за Македонија. Нако што е познато во нашите краишта лугето живејат во задруга и благодарение на таа тјаа задруга, каде до максимум се искористува и работат добитокот и работната рака, може со по малку земја да се издрже. Сега, со делбата се дойде до разделение на тјаа задруга, кои и ако со повеќе земја не даваа резултат на стабилизација оти не можеа до максимум да се искористат работениот добиток а трошковите си остава исти и од друга страна работната рака е намалена. Некој пак неможеа да се здобијат ни со добиток а и самата земја се раздробила на много ситни парцели.

Сите тјаа, недостатоци лошо се одразуваат за закрепнување на стопанството и за една стабилна стопанска политика.

Југословенската разпределба на земјата на задруги и законската забрана земјата да се дели помеѓу нејните членове е много по добра во стопанство одношение, специјално за Македонија, каде секои уште не може да има поли инвентар и не може да држи работен добиток, од друга страна работната рака-снагата во една задруга се по рационално искористува а и самите трошкови за егзистенцијата како на лугето така и за подржката на добитокот е по малку, а самата земја не е раздробена на ситни парцели.

Во Југославија земјата се доделуваше на колонистите и на месните бесплатно. На првите се даваше уште и парични помошти за економски напредок а во бугарско време земјата се раздели сагласно распоредбите на законот за т.з.с. сретну плаќание во срок од 20 год. за првата година од

предвидената вноска од 10% по законот оземлените лиуге беа ослободени и затоа не дојде до никакво плаќање на земјата. Единствената бенифиција на оземлените од бугарската влас беше можноста срещу земјата од Б.З.К. Банка, да се заклучи заем до 25.000 лева. Много ретко оземлени лица исползувава тоа право, оти сумите за тој заем се отпуштава повремено и не во големи размери.

За бугарско време, освен трошките за поддржката на чиновничкиот персонал, никакви други средства парични или во инвентар, добиток или материјали не се отпуштава за оземлените во Македонија. Не се приступи ни до нај нужното, да се поправат некои државни куќи по колоните напуштени од Југословенските колонисти. *а* се дозволи тива да пропаднат и материјалот да се разнесе.

На нашата нова Македонска држава, престои освен разрешението на аграрниот проблем според нуждите и потребите на Македонија и на нејзиниот земледелец, едновремено и прашањето по некои воприси во врска со инвестициите на бив. Југословенски колонисти и оземлените лиуге од бугарската влас.

Во врска со тој воприс треба да се имат пред вид земањите од колонистите пари од бив. Југословенска држава во вид на помок заем или материјал.

Од досегашните набљуденија над работите по аграрната реформа може да се извлече едно заклучение: Нашиот селјанин оште кансервативан и ако трудолюбив до крайноит со досегашните неправди му е улиено едно недоверие спрем секоја стопка на ма која влас. За да се изтргне од својата консервативност и од недоверието наметнато му од досегашните начини на дејствијата, треба многу внимателно да се дејствува.

Ако се почне со реформи одозгор, централизиран, како во Југославија или за бугарско време /изведени од испратените чиновници/, без да произлизат со живо учасие од самиот селјанин и да му се својствени-јасни, макар они и да са справедливи, значи пак да се изврше една револуција. Таквија реформи тешко ќе му бидат од полза и тешко ќе дадат желаниот резултат.

Напротив реформата треба дорпочне од самиот него-селјанецот-копатор по кои он сам има направен во социјално одношение извесни стапки, како например взаимопомошта во работата, на земјата мобите, параспурите и т.н. доста развиени во сите краишта на Македонија, оти и од дадената земја на економски слабиот стопанин нема резултат, ако таа земја не биде рационално исползувана, но а за да се рационално исползува треба инвенстиции, кои за прво време можат да се исползуват тива на вече стопански закрепените стопани срещу извесни бенифиции во труд и друго. *то* решенијата на Месните Народ. Ослобод. Одбори под чие раководство треба да се земјата раздава на задруги и обработуе рационално и на време.

Самата служба по аграрната реформа требало би да се децентрализира барем по области од каде ќе биде многу по близка, до централот на работата т.е. до Месните Народ. Ослобод. Одбори *а* при околиските центрове, да се ангажира агрономическата влас за организација за интензивно и трудово обработување и исползување на земјата, работната снага и работниот добиток до максимум.

Заедно сите стопански организации, треба да земат учасие за изградување *та* социјална реформа, треба сите агрономически специјалисти, општественици и финансиски заведенија, повеќе од секога да впрегнат своите сили, познанија и средства во служба на земледелското стопанство и на аграрната реформа, на новото ни, возродено духовно и стопански способно отечество.

Смрт на фашизмот-слобода на народот!

Декември 1944 год.

гр. Скопие

АРХИВ НА МАКЕДОНИЈА
СКОПЈЕ

Игор М. Ватенџов